

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
ODDZIAŁYWANIE PRZEKSZTAŁCEŃ WŁASNOŚCIOWYCH
NA EFEKTYWNOŚĆ EKONOMICZNĄ W ROLNICTWIE
NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

W wyniku przekształceń własnościowych nastąpił transfer praw własności od sektora państwowego do prywatnego. W połowie lat dziewięćdziesiątych na obszarach byłych PGR-ów zaczęły powstawać wielkoobszarowe prywatne gospodarstwa rolne, które miały być bardziej efektywne. Obok przedsiębiorstw osób fizycznych powstały również prywatne spółki, głównie prawa handlowego. Obok nowo powstałych przedsiębiorstw funkcjonowały i funkcjonują rolnicze spółdzielnie produkcyjne. Forma spółdzielcza była uznawana w porównaniu do prywatnych gospodarstw rolniczych za formę mniej efektywną – często niesłusznie.

Celem głównym pracy było ustalenie poziomu i ocena efektywności ekonomicznej podmiotów w rolnictwie oraz określenie kluczowych czynników mających wpływ na poziom efektywności ekonomicznej. Próbę badawczą stanowiły 24 rolnicze spółdzielnie produkcyjne, 12 spółek z o.o. oraz 21 gospodarstw indywidualnych z województwa wielkopolskiego. Okresem badawczym objęto lata 2009-2011. W celu wyeliminowania zróżnicowania, wynikającego z potencjału produkcyjnego, dokonano przyporządkowania badanych przedsiębiorstw do dwóch typów produkcyjnych. Zasadniczymi cechami kształtującymi typ produkcyjny gospodarstwa są: jego wielkość, jakość gleb, struktura użytków oraz jakość warunków ekonomicznych. W pierwszej grupie podmiotów rolnicze spółdzielnie produkcyjne prezentowały się najlepiej pod względem efektywności ekonomicznej mierzonej produkcją czystą netto na 1 ha UR i produkcją czystą netto na 1000 zł aktywów ogółem. Natomiast w przypadku wskaźnika produkcja czysta netto na 1 zatrudnionego w grupie pierwszej dominowały sp. z o.o. W grupie drugiej, pod względem efektywności ekonomicznej, mierzonej ww. wskaźnikami najlepiej wypadły sp. z o.o. Za pomocą oszacowanego modelu panelowego regresji wielorakiej produkcji czystej netto określono kluczowe czynniki mające wpływ na efektywność ekonomiczną badanych podmiotów w latach 2009–2011. Na efektywność ekonomiczną badanych podmiotów dodatnio wpływały następujące zmienne: udział powierzchni zasianej zbóż w UR, wartość sprzedaży produkcji roślinnej, wartość środków obrotowych oraz wartość inwestycji. Natomiast zmienna określająca obsadę zwierząt ujemnie oddziaływała na poziom produkcji czystej netto.

Ocena produktywności zasobów mierzona wartością produkcji końcowej netto odniesionej do użytkowanych zasobów tj. powierzchni użytków rolnych, liczby zatrudnionych oraz wartości posiadanych aktywów jest istotnym zagadnieniem z punktu widzenia efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa rolniczego. W grupie pierwszej pod względem wskaźnika produktywności ziemi najkorzystniej prezentowały się spółdzielnie, zaś pod względem produktywności pracy – spółki z o.o. Produktywność aktywów w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych i spółkach z o.o., w całym analizowanym okresie była na zbliżonym poziomie. Pod tym względem najsłabiej wypadły gospodarstwa indywidualne. W grupie drugiej najwyższą produktywnością ziemi, a także produktywnością aktywów charakteryzowały się spółki z o.o.

Przekształcenia własnościowe popegeerowskich gruntów miały wpływ na kształtowanie się struktury obszarowej gospodarstw rolnych w województwie wielkopolskim. Działania Agencji Nieruchomości Rolnych miały na celu przyspieszenie sprzedaży gruntów Zasobu, w tym na rzecz rolników indywidualnych powiększających swoje gospodarstwa rodzinne. Jednocześnie w latach 1996-2010 zmniejszyła się liczba gospodarstw indywidualnych o powierzchni do 20 ha i zwiększyła się liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 30 ha. Najwyższą dynamiką wzrostu charakteryzowały się gospodarstwa o powierzchni powyżej 50 ha, które w strukturze gospodarstw stanowiły tylko około 2,5%, to obejmowały ponad 23% użytków rolnych. Na zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw indywidualnych działały przede wszystkim dwa czynniki: zmniejszająca się liczba gospodarstw indywidualnych oraz uwolnienie ziemi z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. W analizowanym okresie liczba gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej zwiększyła nieco ponad 3 krotnie. W wyniku tych zmian przeciętna powierzchnia gospodarstwa indywidualnego wzrosła z 9,4 ha do 12 ha, czyli o 28%. Ze względu na skalę sprzedaży gruntów, obrót ziemią rolniczą Skarbu Państwa miał istotne znaczenie dla przekształceń obszarowych gospodarstw rolnych.

Przeprowadzone badania umożliwiły weryfikację przyjętych w toku badań hipotez. Wyniki przeprowadzonych badań nie dają jednoznacznych podstaw do stwierdzenia, że forma organizacyjno-prawna przedsiębiorstwa rolniczego różnicuje jego efektywność ekonomiczną.

Słowa kluczowe: przekształcenia własnościowe, gospodarstwa indywidualne, spółki z o.o., rolnicze spółdzielnie produkcyjne, efektywność ekonomiczna, struktura obszarowa